

Eestlaste ajalugu Suchumi linnas

Suhhumi

1919

Ümberkirjutus 28-leheküljelisest käsikirjast (Andres Aule, 2013). Püütud on säilitada algteksti täpne kuju, kuid kirjavahemärkides võib esineda erinevusi ja lõikudeks liigendamises ebatäpsusi käsikirjast halva väljaloetavuse tõttu.

[1]

113 / 1

I

Eestlaste ajalugu Suchumi linnas.

1882 a. Samarast sisse rännanud Eestlastest ei jäänud keegi Suhhumi linna asuma, nad asusiwad lõpeks linnast 25 wersta Kudori jõe kaldale.

1884 a. sisserändajatest jäi Suhhumi linna pikemalt peatama Tallinnast pärit Friedrich Wilder. Ta ostis Heimani uulitsale maa tüki ühes müüridega 400 r. eest ja ehitas lõpulikult walmis nagu ta praegu on.

Seega oli ta esimene maja omanik Suhhumis. 1887 a müüs ta maja

[2]

ära <3000 r. eest> ja sõitis Krimmi.

Pea selle järele kui Wilder ostis krundi, ostis mäele omale 400 ruutsülla suuruse krundi Kata Tuulas, Wiimsist. ehitas omale maja pidas paar lehma ja kauples ogorodi kraamiga. et tal aga üksi raske oli läbisaada müüs ta maja ja krundi 900 r. eest wiiendal aastal (1889 a) sakslasele ära ja sõitis Tallinna.

1887 Sell ajal kui Wilder oma maja ära müüs sõitis Krimmist Jaan Kalits naise Kataga Suhhumi ostis linna walitsuse

[3]

114 / 2

käest 360 ruutsülda 15. kop. ruut süllast makstes merest sülda 30 eemal madala koha kust wee oja läbi merde jooksis. See algas Eesti wisadusega pesa ehitama ostis Linda külast walmis ehitud maja G<ustav> Kaewatsi käest <40 r. eest> ja wedas linna talgutega ja kui ta linnas maja plaani järgi walmis saanud läinud ta 700 r. maksma. Praegu on see maja weel alles ja elawad need samad asutajad sees. Esiotsa algasid nad lehmapidamisega oma elu järke sisse

[4]

seadima neil oli kuni 12 lehma Kaukasias tõugu <neid pidasiwad na 12 a.>, pärast poole kui nägiwad et Krimmist sisse toodud loomad rohkem piima andwad, pidasiwad teist 12 a. Krimmist toodud lehma, ja ehitasiwad krundi peale ehitusi juure kuni lõpu poole majade sisse tulekust elasiwad. Eestlased kes Suhhumi trehwasid tulema leidsiwad tihti peale ulualust ja head nõuu, sellest Eesti kodast. Külamehed tarwitasiwad

[5]

115 / 3

II

Jaan Kalitsat kui endist Nikolai aegust soldatit wahelt rääkijaks kohtus kui ka walitsuse asutustes.

Esiotsa 1884 a. oli linnas palju üüri rahwast ja teenijaid.

Raud silla otsas Metaksa suur maja oli Eestasi täis ühed sõitsiwad sisse tõised tagasi. Paljudel ei meeldinud Suhhumi ümbruse elu ei saanud nii hõlpsasti maad ja sõitsiwad tagasi peab ütleva et 3/4 sisse rändajatest tagasi sõitis

[6]

Kell raha oli see sõitis tagasi. Rahata inimesed olid sunnitud siia jääma.

Wiletsust saiwad kõik näha kui teenijad inimesed kunagi. Eesti teenijad nii häste meeste kui naisterahwad olid otsitawad. Kõige esimese kõrtsi tegi lahti Rõbni põikuulitsas keegi Prill pidas seda paar aastat siis umbes 1889 a. sai tõine Eesti trahter awatud Karl Schwartzbachi läbi /3 aastat/

[7]

116 / 4

Esimene Eesti ametnik Suchumis oli Linda küla asunik Fridrich Renning rahu kohtu tõlk kirjutajast alates kuni sekretarini teenides. Kui ta pärast poole Wõrus <1904-1914> ja Raplas ülem talurahwa kohtu esi mees oli ja sealt wälja ewakueriti sai ta tänawu 1919 a. Suhhumi ring konda Gudauti Grusia walitsuse pool rahu kohtunikuks saadetud.

Toine ametnik oli

[8]

August Jake kes Rentei teenistuses kontrollerini teenis aga sõja aegus Türgi-maale komissariiks läks.

Esimese töökoja tegiwad lahti Mihkel Lelle ühes tistler Juhan <Altdorfiga>. Lelle kui Pärnus õppind sadulsep ja polstertaja meister <kes> balti parunitele oli töötand oli väga otsitaw Kaukasias /würstidele ja rahameestele/.

Pärast seda tegi 1900 Jüri Künnapas

[9]

117 / 5

III

kingsepa töökoja lahti ja tõusis üle linna tähtsamaks töökojaks kelle juures alaliselt 5-6 meest töötasiwad wahest kuni 10 meest. Oma osawa pooliku wene-keelega seltsis ta sell ajal ainult <Suchumi> aristokraatidega jootis neid wõerastemajas ja ei löönud temale ette kõik suur sissetulek, asi löi kõikuma ja äri langes. <1904 a.>

Ennem seda tegiwad M. Lelle ja W. Soowik

[10]

esimese (naha) kaupluse lahti Georgi uulitsal ja aasta pärast wõtsiwad nad W. Soowik M. Lelle Chr. Naaber ja H. Grosmann. Salski kaupluse üle <kus warem Tomberg selliks oli> kolonial poe ühes naha kauplusega sellesammas kohas kus praegu E. M. Üh. kauplus on.

Mite üks linnas waid ka ümbruses oli Eestlasi datschade peal teenimas aedniku-dena ja walitsejatena Pofessor Ostroumowi

[11]

118 / 6

juures Hendrik Hendrikson, miljoner Laptewi juures Orro Suur würost /Aleksandr Mih./ juures Otto Kõwerik ja Tuul. Suchumi pollutöö ja aia-katsejaamas Jakob Mihkelson 1896 a kuni 1902 astani.

1902 asus Jakob Mihkelson Suchumi linna elama ehitas Karantinni uulitsale maja asus Odessa kaubamaja Jenny Ko ärijuhiks olle ladusse

[12]

Esimese Eesti sildi laskis ta maalida ladu klaas uksel „astu sisse Eestlane wärske õlu“, kuna wene keelne silt maja pikkusel oli Источник свѣжого пива Kui Soowik, Lelle, Naaber Grosman kompani lahku läks siis asus Mihkelson Chr. Naabriga kompanjasse. 7 a kaupluse peale wäikese rahaga ei edenend kauplus suureste ja langes kitsikusse wäheste raha pärast

[13]

119 / 7

III

weel pahema seisukord aga siis kui Eesti asunikud oma koperatiw poe lahti tegiwad 1913.

E. M. Ühisuse asutajate hulgas oliwad ka J. Mihkelson ja Naaber kuid arwamine oli et wana kauplust ei maksa üle wõtta on tarwis koguni uute kohta teha, et aga häid /ruumisi/ ei olnud tegi E. M. Ühisus kõrwalisesse uulitsase poe ruumid lahti. Pooled Mihkelsoni Naabri ostjad

[14]

läksiwad E. M. Ühisuse poole nii sündis lõhe 2he Eesti kaupluse wahel ja konkurent.

Paljud ei hakkanud E. M. Ü. liikmeks selle pärast et uus Ühisus pidi Mikhelsoni ja Naabri poe üle wõtma, nii et kõigi kreeka, wene, armenlaste liikmetega kokku 90 liiget oli ühisuses ja pealegi kõrwalises kohas. Ärijuht Peeter Litter sai Wiljandist kutsutud 22 a. elus küpsemata mees kes Suhhumi oludega tuttaw ei olnud. Paari aasta

[15]

120 / 8

kauplemise järele sai ühisus 7½ tuhat rubl. kahju ja jagati kahju liikmete peale — osalt ka wana Juhatuse peale — ära. Iga mees maksis 82 r. 20 k. Riidu ja kirumist peale kauba.

See pool kes Mikh. ja Naabri pool oliwad paniwad ette asja uuest hakkata nüüd <üks Eesti pood teha> Mikhels. ja Naab. kokku leppida kes wana wiisi <kahjuta> kauplesiwad kes ka ühtlasi soowisiwad kokku leppida.

1915 a. aprilli kuus sündis see tähtjas moment et „Eesti” Suhhumis end ühendas. E. M. Ühisus ostis

[16]

Mikhelsoni ja Naabri kaupluse ära 12 tuhande eest. Mikhelson sai Juhatuse liikmeks kui kassir Chr. Naaber kui ärijuht Peeter Litter raamatupidaja.

Sellest ajast hakkas äri kosuma 1916 a oli 3½ tuhat puhast kasu 1917 a 4½ tuhat r. 1918 a selle läbi et kaubad odawalt ostetud 22 tuhat kasu. Rahwa usaldus kaswis. Ennem wõttis iga mees raha Ühisusest wälja aga nüüd toodakse raha sissi suure usaldusega mitte üksi Eestlaste poolt waid ka muulaste poolt sest kassir Mikhelson on kõigile tuttaw.

[17]

121 / 9

V

Nii hakkas „eesti” Suhhumis kosuma kui „wõitlus olemise eest” algas. Uued wärsked jõud eestist ja suhumlased (kooliõp. Reimann Ruber <ärijuht> Litter j. n. e. tuliwad suhumlastega mõttele siin 1914 a asundus laulupidu toime panna.

Mõeldud-tehtud, laulud walitud trükki saadetud Juhatuse walitud: Jake Mikhelson ja Litter. Siis toetas meid suureste Eesti ajakirjandus <agiterimisega> „Eesti Kirjanduse Ühisus” <nootide trükimisega> Tartu ja Tallinna ja Petrogradi ajakirjandusega. Sõitsiwad Suhhumi 1914 a. Maikuu 21-22seks Eesti ajalehtede saadikud Jürgenstein Luiga Wares Sommer kui palutud

[18]

kõnepidaja. Aino Tamm <Parisist> kui kontserti laulja Joh. Simm <Berlinist> kui kooride juhataja /külalised/ Tallinnast Tartust Wiljandist Narwast Petrogradist: Koorid Krimmist. Eeskaukaasiast Punase lagedalt Sotsi-Adleri ringkonnast Salme ja muu „lagedatelt“. Pidus wõib hästi korda läinuks pidada kui esimest asunduste laulupidu.

Siin juures peab seda tähendama et laulu pidus oli Mai kuu lõpus ja sõda algas Juuli kuus, kus Sakslasi koledasti wihati Wene sandarmeriale wõi tõsi wene meestele kes Eesti ja Saksa wahel wahet ei tea näitas

[19]

122 / 10

Eesti laulu pidus kui politiline fakt olema kus arwati, et sel kombel saiwad Saksa salakuulajad rahuliste oma tööd teha tuliwad Suhhumi kõige 4 ilma kaare poolt ja kadusid nägemata Kaukasia mägedesse wõi orgudesse. Laulu pidus oli niisugune aruldane lugu /et/ sellest meile teda Suhhumis mitu korda kino lindi peal ette kanti sest sel ajal oli ka Abghasia /wõitmise/ 50 a. juubeli pidus wene walitsuse poolt.

Suhhumi linnas oli laulupidus ajaks ka laulu koor olemas

Sopranus Marie Wares

alto Marie Künnapas

Tenor Peeter Holter

Bass oli koori juhataja J. Mihkelson.

[20]

Usu asjus ei olnud Eestlased ka mitte külmad. Nad käisid eest otsa Saksa keelsel jumala teenistusel. 1903 a pidas õp Bernhof esimese jutluse Jakob Mihkelsoni uudes majas ja wõttis rahwast armu lauale pärast tegi seda õp. Niggol Suhhumi Ew. Luter. palwemajas, kus Al-Linda laulu koor W. Soowiku juhatusel koori lauluga teenistust ilustas.

1886. Kõige esimese ande kiriku heaks tegi Suhhumi apteker Rasefsky 2000 r. Iga aasta kui õpetaja Suhhumis käis sai korjandus tehtud ja renteisse kogutud nii et 1914 a. wõis ehitisega alata ja 1915 lõpetada. Ehituse meister Bame sai kui sakslane wälja saadetud niisamma ka 2 kiriku nõukogu liiget. Kisner ja Adler kui Sakslased Bockmann lätlane ja J. Mihkelson jäid

[21]

123 / 11

VI

jäid paika. Ehitusmeister Bame sai palwemaja linna poolt kingitud platsile walmis smeta järele 6500 r. tasu eest. Ehitus meister Bamele jääb see auu et ta wäikse rahaga ilusa kiriku tegi oma energiat raisates Sakslased nimetasiwad

teda „meie” kirikuks mille vastu eestlased protestisid teda Suhhumi Ew-Luter. kirikuks nimetades. 1904 a Jan. kuust saadik kuni siiani oli kiriku nõukogu liige ka <eestlane> Jakob Mihkelson. Ümberringi asundustest sai andeid korjatud, kauniked summad tuliwad Estoniast ja Lindast näite müükide läbi

[22]

Wäga tähtsat osa mängisid Eestlased Põllumeeste seltsi asutamises Suhhumis Keegi Rõbinski elas Estonias mõni nädal Estonia kooliõp J. Mihkelsoni juures 1895 a Kirjutas väikse brošüre Eesti asunikkude üle ja pani ette põllumeeste seltsi asutada see sai täide viidud.

Asutajad liikmed oliwad suuremalt jaolt Eestlased ja mingreellased wenelastega. 1896 a üüris selts merekaldale ruumid (Михайл. набережн).

Selts awas oma tegewust omas majas. Kui õigeusu waimulik maja õnnistamise ja pritsimise walmis sai pani Rõbinski ette et ka Eestlased wõiwad oma usu kombe järgi palwetada

[23]

12

Et selleks aga miski ette walmistust ei olnud tehtud ei saanud muud teha kui Jak. Mihkelson kes katse põllul järelwaataja ametis oli ja endine Estonia kõsterkoolm. tuletas paari sõnaga päewa tähtsust meele ja selle suure wabaduse täheks et Eesti mees ka inimeste hulka sai arwatud sai Eestlaste poolt choral: „Oh wõtkem Jumalat” fisharmonia saatel lauldud mis selleks pealmise korra peal Rõbinski korterist sai toodud. Balti baronite orjad, rentnikud oliwad täisõiguslasteks ilma kodanikudeks peetud nad wõisid ühes Kaukasia würistidega ühe seltsi liikmed olla see

[24]

paisutas nende rinda ja wägewad palwe helid täitsiwad ruumisi. Esimeseks Põllumeeste seltsi juhatause liikmeks oli jällegi J. Mihkelson.

Kui ülemal nimetud isik katse jaamast ära tuli õlle ladu juhatajaks linna kukkus mehe kurs kõwaste aga siiski kui wisa Eestimees jäi ta kõige tuulte tormide vastu Ka alkoholi lainete vastu kui kalju meres. Õlle ladu juures oli õlle pood ja iga Suhhumi sisse rändaja astus nagu silt näitas „astu sisse Eestla.” ja sai vastu wõetud: Tere tulemast. Tihti peale sai isikutele ulualust alati, rahalist abi tihti antud, ses olekus kaswis J. M. tutwus 13 aasta jooksul kuna teda wiimaks Eesti konsuliks nimetati kutsuti

[25]

124 / 13

Tütarlaste gymnasiumis õpib 7 eestlast

Suhhumis sündinud Eestlastest on siiaaale ainult üks Juhannes Jakob p Mihkelson kõrgema kooli lõpetanud Moskwa Peter-Rasumowski {Петровско-Разумовское} põllutöö akademia ta wend Kristjan 2 kursust sealsammas läbi teinud

Peeter Truumann on Tiflisi korgema tehniku kooli lõpetamas. Joh. Kaewats kui real kooli lõpetaja Suhumi tubaka katsejaamas instruktor. Real koolis õpiwad aga 7 noort meest kes eduga õpiwad. Rewolutsia ei ole Suhumis Eestlastele miski halba teinud Ühisuse pood kui koperatiw sai iga walitsuse poolt toetud enamlaste wähemlaste poolt.

[26]

VII

Sõja algul 1914 Juuli kuus lõpetadi üle wene riiki kõik alkoholi kauplus ära. „Источник свѣжого пива“ suluti kinni ja Odessa Kaubamaja Jenny Ko õlledadu ja poodi ärijuht astus täie hooga oma kaupluse juure mis temal Christofor Naabriga ühes oli.

E. M. Ühisus kes 1914 a lõpus oma ära aasta suure defidiga lõpetas algas Mihkelsoni ja Naabriga äri asjas ühinema kuna wiimaks Mihkelson ja Naaber oma kauplus 1915 Aprilli kuul edasi müüsiwad ja nagu praegugi asi on

[27]

125 / 14

Chr. Naaber äri juht

J. Mihkelson juhatuse liige ja kassapidaja

Eestlastel on oma ühis pood kuhu iga mees kui omanik julgusega sisse astub. Wähe haawal hakkawad küla mehed linnas maad ja majasid ostma ja kui weel korrata: F. Wilder oli esimene Kata Tuulas tõine omanik aga need müüsiwad ära ja sõitsiwad minema Kalits Jaan kolmas ja seega praegu esimene maja omanik siis Jakob Mihkelson kolmas Chr Naaber neljas Peeter Jors 5 Gust.

[28]

Kaewats 6 Jaan Kobolt 7 Mart Mengel. 8 Juhannes Niinemägi 9 Mihkel Künnapas 10 Hindrik Grosmann Paljud kauplewad weel nii et lootuse järgi meie Eesti ka linnas kaswama hakkab.

Paljud noored õpiwad ülemas-algkoolis, Reaalkool nais Gümnaasiumis ja peab kiitusega ütleva et Real koolis <lõpetajad> Eesti poisid kõige parema tunnistuse saawad переводится с наградой ühest klassis tõisi